

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Д. О. Балобанова, Н. С. Дейнека,
А. І. Кунтій, А. Я. Хитра

РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

Методичні рекомендації

Львів
2024

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 15 серпня 2024 р. № 3)

Рецензенти:

Костовська О. М. – кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості слідчого управління Головного управління Національної поліції у Львівській області;

Кучер В. О. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ

Розслідування самовільного залишення військової частини :
Р 58 методичні рекомендації / Д. О. Балобанова, Н. С. Дейнека,
А. І. Кунтій, А. Я. Хитра. Львів : Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2024. 52 с.

Висвітлено особливості розслідування самовільного залишення військової частини чи місця несення служби. Звертається увага на проблеми кримінально-правової кваліфікації суміжних злочинів, а також проведення окремих слідчих (розшукових) дій з метою доказування обставин учинення вказаного злочину.

Для здобувачів вищої освіти закладів освіти відомчого підпорядкування і юридичних закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України, а також працівників органів досудового розслідування.

Methodological recommendations highlight the specifics of the investigation of the voluntary abandonment of a military unit or place of service. Attention is drawn to the problems of the criminal-legal qualification of related crimes, as well as the conduct of separate investigative (search) actions in order to prove the circumstances of the commission of the specified crime.

Methodological recommendations will be useful for higher education applicants of educational institutions under departmental control and legal institutions of higher education of the Ministry of Education and Science of Ukraine, as well as employees of pre-trial investigation bodies.

УДК 343.1

- © Балобанова Д. О., Дейнека Н. С.,
Кунтій А. І., Хитра А. Я., 2024
- © Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
1.1. Кримінально-правова характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби.....	5
1.2. Криміналістична характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби.....	21
1.3. Обставини, які підлягають встановленню під час розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби.....	31
1.4. Особливості початкового етапу розслідування самовільного залишення військової частини	32
1.5. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування кримінальних правопорушень.....	39
ВИСНОВКИ	42
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА	46

ПЕРЕДМОВА

Згідно із положеннями Основного Закону, захист суверенітету і територіальної цілісності України – найважливіша функція держави, справа всього українського народу. Тому воєнна безпека є однією із засадничих умов реалізації права народу на самовизначення, збереження держави та забезпечення її сталого розвитку на основі цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей.

Стратегією воєнної безпеки України визначена завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохопна оборона на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує суверенітет і територіальну цілісність держави. Це досягається здатністю системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі й до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії, підтримання спроможностей до здійснення стратегічного розгортання, територіальної оборони, руху опору шляхом гармонійного розвитку всіх складових військового резерву людських ресурсів з поєднанням можливостей оперативного і мобілізаційного резерву, до яких зараховано резервістів, військовозобов'язаних та громадян, що добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки і оборони, входять до громадського резерву.

Ефективне вирішення зазначених завдань стає можливим за умов аналізу практики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від військової служби, як у сфері забезпечення призову та мобілізації за ст.ст. 335–337, так і військових злочинів за ст.ст. 407–409 КК України, та формування на цій основі адекватної методики розслідування.

1.1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Стаття 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби

1. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрадження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад 3 доби, але не більше місяця, –

караються триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до 2 років або позбавленням волі на строк до 3 років.

2. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад 10 діб, але не більше місяця, або хоч і менше 10 діб, але більше 3 діб, вчинені повторно протягом року, –

караються штрафом від 1 000 до 4 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до 2 років, або позбавленням волі на строк до 3 років.

3. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад 1 місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах 1 або 2 цієї статті, –

караються позбавленням волі на строк від 2 до 5 років.

4. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад 3 доби, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, –

караються позбавленням волі на строк від 3 до 7 років.

5. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також нез'явлення його вчасно на службу без

поважних причин, вчинені в бойовій обстановці, а так само ті самі дії тривалістю понад 3 доби, вчинені в умовах воєнного стану, – караються позбавленням волі на строк від 5 до 10 років.

Залишення військовослужбовцем без відповідного дозволу території розташування військової частини або місця служби, нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу є грубим порушенням військової дисципліни, оскільки військовослужбовець не може виконувати своїх обов'язків. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 407 КК України, посягає на встановлений порядок проходження військової служби, який зобов'язує військовослужбовців перебувати в розташуванні військової частини чи місця служби.

Стаття 407 КК України з об'єктивної сторони містить два склади кримінального правопорушення: 1) самовільне залишення військової частини або місця служби; 2) нез'явлення вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або лікувального закладу.

Самовільне залишення частини полягає у тому, що військовослужбовець залишає територію військової частини або місце служби, не одержавши дозволу відповідного начальника. Під військовою частиною слід розуміти територію у межах казарменого, табірнього, похідного чи бойового розташування частини. Місцем служби військовослужбовця здебільшого є військова частина, в якій він проходить службу, і тому поняття військової частини і місця служби переважно збігаються. Якщо вони не збігаються, то під місцем служби слід розуміти всяке інше місце, де військовослужбовець повинен протягом деякого часу виконувати військові обов'язки або перебувати відповідно до наказу або дозволу командира (начальника)¹. Такими вважаються, наприклад, місця виконання службових завдань або господарських робіт поза розташуванням частини, конкретне місце виконання бойового завдання, місце несення варті, полігон, табір, військовий ешелон, корабельне приміщення, док, судноремонтний завод, гауптвахта, шпиталь чи лікарня, лазня, місце проведення навчальних занять. Це місце має бути визначене відповідним коман-

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. С. 933.

диром (начальником): маршрут пересування і місце знаходження у відрядженні мають бути вказані в посвідченні про відрядження; припис, місце виконання бойового завдання – в бойовому наказі, бойовому розпорядженні, журналі бойових дій, журналі оперативних завдань тощо. Залишення військової частини або місця служби повинно мати самовільний характер, тобто бути вчиненим без дозволу начальника. Не вважається самовільним: залишення за наявності дозволу командира, залишення для виконання наказу командира, відрядження, прямування до нового розташування військової частини, лікування, переміщення/ротація, відпустка, навчання тощо. В будь-якому випадку зазначені підстави мають бути підтверджені належно оформленими документами або підтверджені командиром. Залишення частини не є самовільним, якщо воно сталося з дозволу начальника, який не мав права надавати такий дозвіл².

Нез'явлення вчасно на службу полягає в тому, що, залишивши військову частину або місце служби на законній підставі та маючи об'єктивні можливості для повернення в установлений час, військовослужбовець своєчасно в частину не з'являється і перебуває поза її розташуванням понад установлений строк. У цьому випадку ухилення від несення обов'язків військової служби здійснюється шляхом бездіяльності. Якщо військовослужбовець своєчасно не з'явився в частину з поважних причин, то таке запізнення не розглядається як військове кримінальне правопорушення. Нез'явлення вчасно на службу само собою не утворює складу кримінального правопорушення, який пов'язаний із нез'явленням вчасно на службу, та формується тільки за відсутності поважних причин такого вчинку. Поважними причинами нез'явлення в строк на службу слід вважати такі об'єктивні фактори, що перешкоджають військовослужбовцю своєчасно з'явитися в частину. Ними можуть бути: хвороба, що перешкоджає пересуванню, стихійне лихо та інші надзвичайні обставини, якщо причини затримки підтверджені відповідними документами. Поважними причинами затримки із відпустки можуть бути непередбачені перешкоди у транспортному сполученні, затримання органами влади, хвороба військовослужбовця, пожежа або стихійне лихо, що трапилися в сім'ї військовослужбовця, смерть або тяжка хвороба

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. С. 934.

членів його сім'ї або осіб, на вихованні яких він перебував. Питання про наявність поважних причин нез'явлення вирішується в кожному конкретному випадку, зважаючи на обставини справи.

Самовільне залишення вважається розпочатим з моменту фактичного самовільного залишення військової частини або місця служби, а закінченим – з дня повернення в частину або затримання поза межами частини. Початком нез'явлення на службу вважається закінчення установленого строку з'явлення, а кінцем – час повернення в частину або затримання.

Тривалість часу відсутності, що впливає на кваліфікацію вчиненого, залежить від статусу особи, яка вчинила відповідне кримінальне правопорушення, та обставинки його вчинення.

Ст. 407 КК України	Військовослужбовці строкової служби	Військовослужбовці
ч. 1	понад 3 доби, але до 1 місяця	–
ч. 2	–	понад 10 діб, але до 1 місяця або понад 3 доби, але повторно протягом року
ч. 3	понад 1 місяць	понад 1 місяць
ч. 4	понад 3 доби в умовах особливого періоду (крім воєнного стану)	понад 3 доби в умовах особливого періоду (крім воєнного стану)
ч. 5	в бойовій обстановці або понад 3 доби в умовах воєнного стану	в бойовій обстановці або понад 3 доби в умовах воєнного стану

Незаконна відсутність тривалістю до 3 діб військовослужбовця строкової служби та тривалістю до 10 діб, вчинена вперше військовослужбовцем (крім строкової служби) або після закінчення року з моменту вчинення ними самовільного залишення військової частини або місця служби, розглядається як дисциплінарний проступок.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1, може бути тільки військовослужбовець строкової служби; передбаченого ч. 2 – всі інші військовослужбовці, які не підпадають під

категорію військовослужбовців строкової служби; передбаченого частинами 3 і 4 – всі категорії військовослужбовців. Військовослужбовцями є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу (ч. 3 ст. 2 ЗУ «Про військовий обов'язок та військову службу» від 25 березня 1992 р. (далі – ЗУ «Про військовий обов'язок...»). Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності (ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про військовий обов'язок...»). Видами військової служби є: 1) базова військова служба; військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період; військова служба за контрактом осіб рядового складу; військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу; військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки, а також закладів фахової передвищої військової освіти; військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ч. 6 ст. 2 ЗУ «Про військовий обов'язок...»).

КК України продовжує використовувати словосполучення «військовослужбовець строкової служби», хоча до ЗУ «Про військовий обов'язок...» були внесені зміни ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» від 11 квітня 2024 р., яким слова «строкова військова служба» в усіх відмінках замінені словами «базова військова служба» у відповідному відмінку.

Для визнання особи військовослужбовцем важливе значення має встановлення моменту початку та закінчення проходження військової служби. Згідно зі ст. 24 ЗУ «Про військовий обов'язок...», початком проходження військової служби вважається:

1) день відправлення у навчальну частину (центр) з ТЦК та СП (збірного пункту) – для громадян, направлених для проходження базової військової служби;

2) день зарахування до списків особового складу військової частини (військового навчального закладу, установи тощо) – для

громадян, прийнятих на військову службу за контрактом, у тому числі військовозобов'язаних, які проходять збори, та резервістів під час мобілізації;

3) день призначення на посаду курсанта закладу фахової передвищої військової освіти, вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу закладу вищої освіти – для громадян, які не проходили військову службу, та військовозобов'язаних;

4) день відправлення у військову частину з відповідного районного (міського) ТЦК та СП або день прибуття до Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, відповідних підрозділів розвідувальних органів України – для громадян, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період та на військову службу за призовом осіб офіцерського складу;

5) день зарахування до списків особового складу військової частини – для громадян України, які проходять службу у військовому резерві за контрактом, зараховані під час такої служби до військового оперативного резерву та призиваються на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період;

6) день відправлення у військову частину з відповідного районного (міського) ТЦК та СП або Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, відповідних підрозділів розвідувальних органів України – для громадян України, які зараховані до військового оперативного резерву після їх звільнення з військової служби та призиваються на військову службу за призовом осіб із резервістів в особливий період.

Закінченням проходження військової служби вважається день виключення військовослужбовця зі списків особового складу військової частини (військового навчального закладу, установи тощо) у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України. Так, дії військовослужбовця, який у встановленому законом порядку не був звільнений з військової служби та який не з'явився на службу без поважних причин в умовах особливого періоду (крім воєнного стану) до військової частини у зв'язку з завершенням строку дії контракту, підлягають кваліфікації за ст. 407 КК України. Завершення строку дії контракту автоматично не позбавляє особу статусу військовослужбовця та не звільняє її від виконання обов'язків військової служби. Неотримання військовослужбовцем грошового забезпе-

чення на підставі наказу командира військової частини у зв'язку з самовільним залишенням служби не свідчить про те, що особа припинила військову службу (*постанова ККС ВС від 20 квітня 2023 р. у справі № 748/1376/20, провадження № 51-3107 км22*).

Особа, що не має статусу військовослужбовця, не може бути притягнута до відповідальності як за самовільне залишення частини, так і за дезертирство, а тому дії осіб, що ухиляються від проходження строкової служби, зокрема, не з'являються за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, повинні бути кваліфіковані за ст. 335 КК України «Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу», ст. 336 КК України «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період», ст. 336¹ КК України «Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації», ст. 336² КК України «Ухилення від прийняття на військову службу за контрактом» або за ст. 337 КК України «Ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів».

Дотримуючись положень ст. 19 Конституції України, особи, які були незаконно призвані (прийняті) на військову службу за станом здоров'я (фізичного або психічного), з перевищенням граничного віку призову, незважаючи на відсутність відповідного громадянства, повинні визнаватися незаконно призваними на військову службу або такими, що незаконно її проходять. Тому такі особи під час вчинення військових кримінальних правопорушень не розглядаються як суб'єкти військових кримінальних правопорушень і виправдовуються.

Суб'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби характеризується прямим умислом. Нез'явлення вчасно на службу без поважних причин може бути вчинене як умисно, так і з необережності. Метою є саме тимчасово ухилитись від обов'язків військової служби, що відрізняє склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК України, від дезертирства (ст. 408 КК України).

Відповідальність за військові кримінальні правопорушення, зокрема передбачені ст.ст. 407–409 КК України, характеризується диференціацією умов і меж відповідальності залежно від часу і обставин їх вчинення. Підвищується відповідальність і застосовуються більш суворі міри покарання за вчинення таких кримінальних пра-

вопорушень в умовах особливого періоду, в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Це обумовлено підвищенням ступеня суспільної небезпеки діяння в умовах, коли необхідні максимальна чіткість, стійкість і дисциплінованість усіх військовослужбовців.

Особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій (ст. 1 ЗУ «Про оборону України» від 06 грудня 1991 р.).

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р.). Початком воєнного стану є день і час оголошення стану війни або нападу (агресії) на Україну. Воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях припиняється після закінчення строку, на який його було введено. Воєнний стан на всій території України був введений Указом Президента України № 64/2022 з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 р. та станом на 01 липня 2024 р. його дію продовжено до 05 годин 30 хвилин 12 серпня 2024 р.

Бойова обстановка – це обстановка наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником. Обстановка бою, в якому бере участь військове з'єднання, частина (корабель) або підрозділ, розпочинається і закінчується з наказу про вступ у бій (припинення бою) або з фактичного початку (завершення) бою (примітка до ст. 402 КК України).

Стаття 408. Дезертирство

1. Дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу – карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років.

2. Дезертирство із зброєю або за попередньою змовою групою осіб – карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років.

3. Діяння, передбачене частинами 1 або 2 цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, – карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років.

4. Діяння, передбачене частинами 1 або 2 цієї статті, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, – карається позбавленням волі на строк від 5 до 12 років.

З об'єктивної сторони злочин полягає у самовільному залишенні військової частини або місця служби з метою повністю ухилитися від проходження військової служби або у нез'явленні з тією ж метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу. Дезертирство є триваючим злочином і починається з моменту самовільного залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу. Для закінченого складу цього злочину тривалість ухилення військовослужбовця від військової служби значення не має. Повернення дезертира до місця служби або його прибуття до органів влади з явкою з повинною на кваліфікацію злочину не впливає. Фактичний строк відсутності військовослужбовця в місці служби при дезертирстві може не перевищувати однієї доби, що має значення виключно для призначення покарання (*постанова ККС ВС від 01 грудня 2022 р. у справі № 297/2178/21, провадження № 51-1204 км 22*).

Готування та замах на дезертирство можливі лише до моменту самовільного залишення частини або до моменту закінчення строку явки на службу. Готування може виявлятися в підшукуванні засобів для безперешкодного залишення частини або для приховування майбутнього незаконного перебування поза межами частини або місця служби, або іншому умисному створенні умов для вчинення дезертирства (наприклад, придбання підроблених документів, квитків тощо). Замах на дезертирство можливий у вигляді умисних дій,

безпосередньо спрямованих на залишення території частини або місця служби (наприклад, спроба втечі). Добровільна відмова від дезертирства можлива лише до моменту залишення частини або місця служби чи до моменту закінчення строку явки до частини. Якщо військовослужбовець залишив частину з метою ухилення від проходження військової служби, але потім через деякий проміжок часу, незалежно від його тривалості, повернувся до частини чи з'явився до органів влади, у діях винного буде закінчений склад дезертирства, а його явку до частини чи органів влади слід розглядати як з'явлення із зізнанням³.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується тільки прямим умислом і спеціально зазначеною у диспозиції статті метою ухилитися від військової служби. Мета може виникнути у військовослужбовця перед залишенням частини або в процесі вчинення самовільного залишення частини, при поверненні в частину з відрядження тощо. Для наявності складу дезертирства немає значення, в який момент у особи виник намір ухилитися від служби, – безпосередньо в момент самовільного залишення частини або вже в період незаконного перебування за її межами. Коли військовослужбовець після самовільного залишення частини приймає рішення ухилитися від військової служби, його дії слід кваліфікувати як дезертирство, оскільки будь-яке за способом самовільне залишення частини може виступати і способом дезертирства, а отже, поглинається останнім і не утворює множинності злочинів (*постанова ККС ВС від 30 січня 2024 р. у справі № 336/5209/22, провадження № 51-4750км23*).

Наявність цієї мети відрізняє дезертирство від самовільного залишення частини або місця служби, оскільки при самовільному залишенні військової частини особа має намір через певний час повернутися до виконання обов'язків з військової служби, а кваліфікація діяння здійснюється залежно від строку його ухилення від військової служби. Тому тривалість ухилення військовослужбовця від військової служби під час дезертирства на кваліфікацію не впливає. Об'єктивними даними, що підтверджують дійсні наміри військовослужбовця, який вчинив дезертирство, можуть бути: придбання військовослужбовцем для себе фіктивних документів, про-

³ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. С. 935.

живання під чужим іменем і приховування своєї належності до військових формувань, проживання на нелегальному становищі тощо.

Для встановлення ознак складу злочину, передбаченого ст. 408 КК України, судам належить досліджувати та брати до уваги докази, які підтверджують наявність у військовослужбовця мети ухилитися від військової служби. Суд повинен, зокрема, перевірити доводи, які вказують на наявність у діях військовослужбовця мети уникнути військової служби, як-то відсутність дозволу у військовослужбовця на відпустку, а також його рапортів на відпустку, достовірну обізнаність військовослужбовця щодо обраного стосовно нього запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд, який унеможливує самовільне залишення території України, намагання військовослужбовця залишити територію України та його затримання під час прикордонного контролю (*постанова ККС ВС від 18 квітня 2023 р. у справі № 761/14205/13-к, провадження № 51-3343 км 22*).

Мотиви дезертирства можуть бути різноманітними: небажання виконувати обов'язки з військової служби, причини сімейного та побутового характеру, намагання уникнути кримінальної відповідальності за інше кримінальне правопорушення, боягузтво, легкодухість тощо.

Кваліфікація за сукупністю статей, як-от самовільне залишення місця служби і дезертирство, може мати місце у випадку реальної сукупності кримінальних правопорушень. Так, рядовий строкової служби О. з метою відпочити від військової служби самовільно залишив військову частину та виїхав за місцем проживання своїх батьків. Пізніше він був затриманий представником військової частини і повернутий до місця служби. Через два місяці з метою взагалі ухилитись від військової служби О. повторно залишив місце служби і ухилявся від військової служби п'ять місяців, коли був затриманий працівниками поліції. В цьому випадку було вчинено два окремі діяння, кожне з яких становить самостійний склад кримінального правопорушення, – мала місце реальна сукупність кримінальних правопорушень.

Стаття 409. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом

1. Ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення або шляхом симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману –

карається триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до 2 років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Відмова від несення обов'язків військової служби – карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років.

3. Діяння, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, – караються позбавленням волі на строк від 3 до 7 років.

4. Діяння, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, – караються позбавленням волі на строк від 5 до 10 років.

Об'єктивна сторона складається із різноманітних способів ухилення від несення військової служби, шляхом: 1) самокалічення (ч. 1); 2) симуляції хвороби (ч. 1); 3) підроблення документів або іншого обману (ч. 1); 4) відмови від несення обов'язків військової служби (ч. 2).

Ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом *самокалічення* полягає в тому, що військовослужбовець, спричинивши яке-небудь ушкодження своєму здоров'ю з метою ухилитися від служби, стає повністю або тимчасово непридатним до несення військової служби чи окремих її видів, примушує таким чином командира (начальника) звільнити його від виконання військових обов'язків (направити на лікування в госпіталь та ін.) або самовільно припиняє після спричинення пошкодження виконання таких обов'язків. Винна особа не вигадує підстави для свого звільнення від служби, а сама реально їх створює шляхом спеціального штучного спричинення собі тілесного ушкодження, приховуючи від командування те, яким чином було заподіяне ушкодження. Самокалічення – це навмисне, штучне пошкодження будь-якого органу або тканин тіла, порушення функцій якогось органу, виклик якогось захворювання, загострення чи підсилення хвороби, яка вже була у винного. Шкода здоров'ю може бути заподіяна вогнепальною чи холодною зброєю, колючими або ріжучими знаряддями, різноманітною отрутою і іншими механічними, тепловими та іншими засобами⁴. Виконавцем ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення може

⁴ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. С. 937.

бути лише військовослужбовець, котрий ухилився від служби, незалежно від того, сам він спричинив собі ушкодження чи на його прохання це зробив хтось інший (військовослужбовець чи невійськовослужбовець). Така особа може виступати в ролі організатора вчинення даного злочину, підбурювача чи пособника. У такому разі його дії підлягають кваліфікації як співучасть в ухиленні шляхом самокалічення та кримінального правопорушення проти життя і здоров'я особи. У справах про самокалічення обов'язковим є проведення судово-медичної експертизи для встановлення факту, характеру і ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, а також проведення військово-лікарської комісії для отримання висновку щодо придатності винного до несення військової служби.

Симуляція хвороби полягає в тому, що військовослужбовець з метою отримати звільнення від виконання обов'язків військової служби або навмисно неправдиво видає себе за хворого, приписуючи собі такі хворобливі симптоми, фізичні чи психічні недоліки, котрі нібито не дають йому можливості виконувати службові обов'язки, хоча реально він ними не страждає, або свідомо перебільшує наявне у нього яке-небудь захворювання і отримує постійне чи тимчасове звільнення від служби. Можлива симуляція як фізичних (соматичних), так і психічних хвороб. Вчиняючи симуляцію, винний завідомо знає, що він є здоровим, однак заявляє про свою нібито хворобу, щоб шляхом такого обману отримати звільнення від несення службових обов'язків. У справах про симуляцію хвороби обов'язковим є проведення судово-медичної експертизи для встановлення самої події симуляції хвороби. У багатьох випадках необхідним є проведення судово-психіатричної експертизи для визначення, чи не є симуляція одним із симптомів захворювання, яке є у хворого (патологічна симуляція), тобто особа не видає, а помилково вважає себе хворою і у зв'язку із цим неспроможна виконувати службові обов'язки. Якщо в результаті патологічної симуляції особа і була на деякий час звільнена від виконання службових обов'язків, то її дії не є кримінально караними, оскільки відсутня ознака обману з метою отримати звільнення від служби⁵.

Ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом *піддроблення документів* полягає в тому, що військовослужбовець з

⁵ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. С. 938.

метою отримати звільнення від виконання обов'язків військової служби подає відповідному командирі (начальнику) документ (підроблений або неправдиво виготовлений), в якому містяться неправдиві відомості, та на його підставі отримує постійне чи тимчасове звільнення від служби. Такий документ може бути виготовлений як самим винним, так і сторонньою особою (військовослужбовцем чи невійськовослужбовцем). Така особа може виконувати роль організатора вчинення злочину, підбурювача чи пособника⁶. У цьому випадку його дії підлягають кваліфікації за правилами співучасті. Оскільки підроблення документів – обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу ухилення, то кваліфікація за ст. 358 чи ст. 366 КК України не потрібна. У всіх випадках підроблення документа полягає у невідповідності дійсності вказаних у документі подій та обставин, посиляючись на котрі військовослужбовець, знаючи про таку невідповідність, заявляє клопотання про тимчасове чи постійне звільнення його від виконання службових обов'язків.

Інший обман як спосіб ухилення від несення обов'язків військової служби виявляється у службовому повідомленні командирі (начальнику) завідомо неправдивої інформації про події чи обставини з метою одержання постійного чи тимчасового звільнення від служби або у свідомому замовчуванні з цією ж метою інформації, про яку був зобов'язаний доповісти. Неправдиві відомості можуть стосуватися сімейних та інших обставин, котрі, якби вони насправді існували, були б для командування підставами для звільнення військовослужбовця від виконання обов'язків служби⁷. Ухилення від служби, вчинене шляхом підкупу службової особи, є одним із видів ухилення шляхом обману. Якщо підкуп виявився у даванні неправомірної вигоди, то той, хто ухилився таким чином від несення обов'язків військової служби, підлягає відповідальності і за давання неправомірної вигоди. Дії службової особи в цих випадках слід кваліфікувати як пособництво в ухиленні від військової служби та зловживання владою, а у випадку отримання неправомірної вигоди – і за ознакою отримання її, тобто за сукупністю цих кримінальних правопорушень⁸.

⁶ Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посібник / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. Харків, 2011. С. 69.

⁷ Там само. С. 70.

⁸ Там само.

Відмова від несення обов'язків військової служби характеризується тим, що військовослужбовець відкрито, без обману, усно, письмово чи іншим способом виражає своє небажання нести військову службу або виконувати окремі її обов'язки і фактично припиняє їх виконання. Відмова можлива в двох формах. По-перше, у формі відкритої заяви про небажання нести військову службу з подальшим фактичним припиненням виконання обов'язків по ній. Лише така заява, хоч якою категоричною вона була, не може розглядатися як відмова від несення обов'язків військової служби, якщо вона не супроводжується фактичним припиненням їх виконання. Суд зобов'язаний встановити, від виконання яких саме обов'язків відмовляється особа. По-друге, у формі явного, фактичного припинення виконання обов'язків військової служби, хоча б це не супроводжувалося відповідною заявою (військовослужбовець демонстративно не виконує своїх обов'язків, ігнорує вимоги командира нести службу)⁹. Відмову підлеглого виконувати конкретні вказівки командира (наприклад, відбутися до відрядження, заступити до складу наряду тощо) за умов виконання інших обов'язків по службі не можна розглядати як ухилення. У подібних випадках йдеться про непокору (ст. 402 КК України). І непокора, і відмова від несення обов'язків військової служби – це діяння військовослужбовця під час проходження служби. Непокорою називається відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу. Така відмова може бути як у письмовій, так і в усній формі. Проте, на відміну від відмови несення військового обов'язку за ч. 2 ст. 409 КК України, відповідно до якої відмова є найвищою формою зухвалості і демонструє ігнорування встановленого порядку проходження служби, непокора не передбачає відмови від подальшого проходження військової служби, а лише не виконання конкретного наказу керівництва. Складом відмови від несення обов'язків військової служби охоплюються випадки ухилення від виконання цих обов'язків під приводом релігійних переконань.

Стаття 409 КК України передбачає відповідальність не за самі собою самокалічення, симуляцію хвороби, підроблення документів, інший обман, заяву про небажання виконувати обов'язки військової

⁹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків, 2013. С. 939.

служби, а за ухилення від обов'язків військової служби тим чи іншим із цих способів. Ухилення від несення обов'язків військової служби за ст. 409 КК України, незалежно від того, яким шляхом воно досягається, вважається закінченим злочином з моменту припинення виконання обов'язків військової служби, фактичного ухилення від виконання цих обов'язків. Ухилення шляхом самокалічення або симуляції хвороби буде закінченим злочином вже з моменту фактичного припинення виконання військових обов'язків, хоча б винний, що спричинив собі ушкодження або симулював хворобу, офіційно ще не був звільнений від несення військової служби, а ухилення шляхом підроблення документів чи іншого обману – з моменту отримання звільнення від виконання військових обов'язків. Тривалість ухилення не має значення для складу закінченого злочину. Вона впливає лише на ступінь суспільної небезпеки діяння та особи винного і повинна враховуватися при призначенні покарання.

Готування до вчинення ухилення від військової служби, передбаченого ст. 409 КК України, матиме місце в тих випадках, коли для цього особою підшукано або пристосовано відповідним чином якісь предмети чи засоби, а також в усіх інших випадках умисного створення умов для такого ухилення. Замах на вчинення злочину матиме місце, коли самокалічення, симуляція хвороби, підроблення документів або інший обман, вчинені з метою ухилення від служби, не потягли за собою фактичного звільнення особи від виконання обов'язків військової служби (наприклад, обман був викритий командуванням до надання звільнення від служби).

Суб'єктом може бути будь-який військовослужбовець, а також військовозобов'язані, призовані на навчальні (спеціальні) збори. Не можуть бути суб'єктом цього злочину особи, які ще не проходять військової служби.

Суб'єктивна сторона характеризується тільки прямим умислом. Водночас винний має на меті тимчасово чи зовсім ухилитися від виконання обов'язків військової служби. За відсутності такої мети дії військовослужбовця не мають складу злочину. Метою може бути як ухилення від несення обов'язків військової служби в цілому, так і від несення конкретних обов'язків, наприклад, вартової служби або служби у внутрішньому наряді. Крім того, законодавець не вказує на часові рамки такого ухилення. Якщо особа має іншу мету, ніж ухилення від несення обов'язків військової служби, кваліфікація таких дій за ст. 409 КК України є неправильною. Таким прикладом може

бути заподіяння собі вартовим вогнепального поранення з метою видати це за свідоцтво відбиття нападу та отримати за це незаслужене заохочення по службі.

Від складу дезертирства (ст. 408 КК України) або самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК України) відрізняється тим, що особа може і не мати на меті ухилення від несення військової служби взагалі, а лише від несення конкретних її обов'язків. Якщо військовослужбовець навмисно здійснив самокалічення при його затриманні за дезертирство, такі дії слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень за ст. 408 і ст. 409 КК України.

Мотив вчинення ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом значення для кваліфікації не має, але їх встановлення видається необхідним для повноти дослідження. Найчастіше мотивом виступає бажання тимчасово відпочити від несення обов'язків служби, тобто особа бажає ухилитися від військової служби на визначений строк. Мотивом може виступати небажання нести вартову службу, брати участь у навчанні, у поході, боягузтво, бажання зустрітися з рідними, побувати вдома, небажання переносити труднощі військової служби та ін.¹⁰

1.2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Незважаючи на те, що більшість військовослужбовців виконують свої обов'язки свідомо та чесно, у Збройних Силах України іноді виникають випадки самовільного залишення військових частин або місць служби. Вчинення такого злочину військовослужбовцем порушує військову дисципліну, вимоги військової присяги та статутів

¹⁰ Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посібник / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. Харків, 2011. С. 71.

Збройних Сил України. Це може призвести до різних форм обману військового командування. Ухилення від військової служби в умовах захисту держави від зовнішньої агресії та воєнних дій на сході країни створює серйозну загрозу для безпеки держави в сфері оборони, обмежує боєздатність і мобілізаційну готовність військових підрозділів.

Завдяки аналізу кримінальних правопорушень за допомогою криміналістичної характеристики можна виявити закономірності та залежності в механізмі їх учинення. Такий аналіз дозволяє побудувати типові версії щодо події кримінального правопорушення та його учасників, а також вказати на характерні сліди, їх місцезнаходження та значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Крім того, криміналістична класифікація кримінальних правопорушень є важливою передумовою для розробки оптимальних методів та засобів розслідування відповідної категорії злочинів, в тому числі самовільного залишення військової частини або місця служби.

Особа правопорушника. Дані про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення певної категорії, повинні містити інформацію, що характеризує типову особу правопорушника. Ці дані сприяють розробці версій щодо особи, її пошуку та ідентифікації. Криміналістично значущі властивості особи правопорушника можна розділити на три групи:

- 1) біологічні (статеві, вікові, фізичні ознаки);
- 2) психічні (інтелект, емоційна та вольова сфери);
- 3) соціальні (суспільний статус, професійна належність, місце проживання, сімейний стан).

Комплекс особистих якостей особи правопорушника може визначати мету та мотив кримінального правопорушення, спосіб вчинення, вибір об'єкта посягання, засоби та обставини вчинення.

Слід наголосити, що законодавець установлює різні способи виконання військової служби залежно від громадянства особи. Для громадян України військова служба може бути добровільною (за контрактом) або обов'язковою (за призовом). Щодо іноземців або осіб без громадянства, то для них передбачена виключно добровільна служба (за контрактом) на посадах, які підлягають заміщенню військовослужбовцями рядового, сержантського і старшинського складу Збройних Сил України.

У випадках кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням установленого порядку несення військової служби, а таким є

самовільне залишення військової частини чи місця служби, суб'єктами виступають виключно військовослужбовці. Їх характеристика повинна включати специфічні особливості, які відрізняють їх від осіб, які ухиляються від призову або мобілізації. Крім того, колективи військовослужбовців поповнюються колишніми призовниками, а з військовослужбовців минулого формується військовий резерв. Таким чином, соціальні характеристики військовослужбовців, зокрема, пов'язані з їх справжньою належністю до Збройних Сил.

Особа правопорушника військовослужбовця володіє особливостями, котрі зумовлені низкою чинників, зокрема: замкнута одностатева соціальна група міжособистісного спілкування; жорстка регламентація повсякденного побуту; необхідність за певних умов ризикувати життям; ієрархічна побудова взаємин між начальником і підлеглим при безумовному виконанні принципу єдиноначальності; незначний вільний час і, як правило, обмежений вибір культурно-дозвільних заходів; великі щоденні фізичні та психологічні навантаження.

Військовослужбовці, які проходять службу за призовом, котрі самовільно залишають військову частину в перших місяцях її проходження, зазвичай мають такі характеристики:

Вік. Зазвичай це молоді люди віком 18–19 років.

Освіта. Загалом мають середню або професійно-технічну освіту.

Вольові якості. Часто виявляють слабкість волі, що ускладнює адаптацію до вимог військової служби.

Сімейний стан. Здебільшого з неблагополучних, неповних або малозабезпечених сімей.

Походження. Зазвичай вони є вихідцями з інших регіонів України, сільської місцевості або невеликих міст.

Психічний стан. Можуть мати нестійку психіку, бути замкнутими та недисциплінованими.

Поведінка. Схильні до правопорушень, можуть мати досвід протиправної поведінки.

Емоційний склад. Часто виявляють емоційну нестійкість, легку збудливість та запальність.

Самовільне залишення військової служби в перших місяцях її проходження є поширеним явищем, особливо серед військовослужбовців, які проходять службу за призовом.

Певна кількість самовільних залишень військовослужбовців є результатом переважання нестатутних відносин у військовій части-

ні. Рівень порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, коли відсутні відносини підлеглості (згідно зі статтею 406 КК України), є досить значним.

Особи, які стикаються зі злочинними посяганнями під час порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, залежно від своїх фізичних та морально-вольових якостей, а також конкретної життєвої ситуації, можуть обирати різні способи захисту. Це може включати повідомлення командуванню, правоохоронним органам або батькам про факти нестатутних і посадових правопорушень, або навіть самовільне залишення частини або місця служби.

У зв'язку з цим особи, які самовільно залишили військову частину або місце служби, мають певні ознаки, які можна вважати характерними для потерпілих військовослужбовців. Серед найбільш соціально значущих рис можна вирізнити:

Незавершеність становлення особистості і психіки: переважно йдеться про недостатній розвиток і незавершеність психічного формування.

Фізичний стан: слабкий фізичний розвиток та недостатній інтелектуальний рівень.

Поведінка: особливості поведінки, які сприймаються іншими як відхилення від норми та викликають негативну реакцію.

Соціальна адаптація: замкнутість або обмежене спілкування, непристосованість до самостійного життя та надія на допомогу батьків.

Вікові особливості: молодший вік порівняно з іншими військовослужбовцями.

Темперамент: темперамент, який може не найкраще відповідати вимогам військової служби

Військовослужбовців контрактної служби переважно вчиняють самовільне залишення військової частини в перші роки проходження служби. Розглянемо ці характеристики більш детально:

Вік. Зазвичай це молоді люди віком 20–30 років.

Освіта. Загалом середня або професійно-технічна освіта.

Сімейний стан. Часто це сироти або особи з неблагополучних, неповних або малозабезпечених сімей.

Походження. Вони переважно є вихідцями з невеликих міст або сільської місцевості, які не мають власного житла.

Психічний стан. Можуть мати нестійку психіку та низькі вольові якості.

Соціальний статус. Вони знаходяться в привілейованому соціально-побутовому становищі порівняно з військовослужбовцями строкової служби. Це означає, що вони живуть не в казармах, мають більше вільного часу та можливостей у виборі місця служби та військової спеціальності.

Поведінка. Деякі з них можуть бути байдужими до наслідків своєї поведінки або зухвалими.

Мотивація. Деякі військовослужбовці контрактної служби можуть розчаруватись у перспективах військової служби та прагнути швидше звільнитися.

Протиправні дії. Дехто з них може вчинити протиправні дії (зокрема майнового характеру) та намагатися уникнути відповідальності.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення є одним із центральних елементів криміналістичної характеристики.

Всі інші елементи пов'язані зі способом, хоча мають самостійне значення. Кореляційна залежність існує у зв'язках між способом вчинення кримінального правопорушення й особою правопорушника, між місцем і часом вчинення кримінального правопорушення, між особливостями поведінки потерпілого та діями правопорушника, а також між механізмом слідоутворення й іншими структурними елементами криміналістичної характеристики.

Навички та звички особи впливають на спосіб підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення. Ці аспекти демонструють зв'язок з імовірним правопорушником і розглядаються як елементи криміналістичної характеристики. Спосіб самовільного залишення військової частини або місця служби може свідчити про рівень інтелектуального розвитку, психологічний стан, звички та навички, а також інші якості військовослужбовця, як-от коло знайомств і соціальне походження.

Згідно з законодавством, основними способами вчинення військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 КК, є самовільне залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, а також нез'явлення з відрадження, відпустки або з лікувального закладу.

Відповідно до ст. 216 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», військовослужбовці строкової війсь-

кової служби у вільний від занять та робіт час мають право вільно переміщатися по території військової частини, а під час звільнення – і в межах гарнізону. Військовослужбовці офіцерського, сержантського (старшинського) складу, які проходять службу за контрактом, що виїжджають за межі гарнізону, письмово повідомляють про це командира військової частини. Виїзд військовослужбовців строкової військової служби за межі гарнізону (за винятком випадків відбуття у відпустку або відрядження) забороняється.

Відтак самовільним вважається залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби без дозволу командира (начальника). Однак, якщо військовослужбовець залишив військову частину або місце служби з дозволу начальника, який не має права надавати звільнення, це не може вважатися самовільним. У такому випадку відповідальність за неправомірні дії покладається на самого начальника, який допустив порушення порядку звільнення.

Самовільне залишення військовослужбовцем території військової частини або місця служби відбувається без дозволу правочинного начальника. Зазвичай це відбувається шляхом:

- вільного проходу через контрольно-пропускний пункт,
- подолання огорожі через заздалегідь підготовлений лаз або пролом, або сховавшись у транспортному засобі, який на законних підставах залишає межі військової частини або місця служби.

Військові частини або місця служби – це підрозділи, команди, заклади, установи, формування, де згідно зі своїми посадовими обов'язками чи наказами або вказівками командування військовослужбовець повинен перебувати на службі. Їх розташуванням є територія казарменого, табірнього, похідного чи бойового розміщення частини, у списки якої включений військовослужбовець.

Самовільне залишення може відбуватися як із попередньою підготовкою, так і без неї. Воно може бути спонтанним, відповідно до ситуації та настрою. Підготовка до кримінального правопорушення може включати пошук необхідних засобів, зокрема грошей та цивільного одягу, а також їх крадіжку. Предметами крадіжки можуть бути цінні речі, військове обмундирування, спорядження, зброя та боєприпаси. Крім того, військовослужбовець, готуючись до самовільного залишення частини, може налагодити зв'язок з родичами або знайомими, у яких можна буде тимчасово перебувати, а також вивчає маршрут та умови пересування.

Складовими типового механізму підготовки вчинення кримінального правопорушення і переховування військовослужбовця поза межами військової частини, що покликано допомогти слідчому вже на початковому етапі розслідування цілком обґрунтовано висунути слідчі версії про спосіб вчинення кримінального правопорушення, найбільш вірогідну для уявного способу слідову картину, визначити коло найбільш інформативних джерел доказової інформації і зрештою спланувати та реалізувати в умовах певної слідчої ситуації необхідні слідчі (розшукові) дії.

До таких складових, зокрема, належать:

– злочинний намір виникає або спонтанно, під впливом обставин, що склалися на службі, особистих емоцій, їх сприйняття, або перед чи в період свят, переважно в теплу пору року;

– вибір зручного часу для вчинення діяння, способу перетинання огорожі, планування маршруту; крадіжка грошей, цивільного вбрання, особистих речей військовослужбовців, харчів, купівля квитків, переодягання у цивільне вбрання; переважно таємне залишення частини та переховування у родичів, друзів, знайомих здебільшого в Україні або за її межами; виготовлення фіктивних документів для виправдання самовільної відсутності, внесення фіктивної інформації в облікову документацію військової частини, закладів охорони здоров'я тощо. Військовослужбовці за контрактом, офіцери, сержанти перестають виходити на службу, самовільно залишають місце служби. В подальшому переховуються у родичів, знайомих, в іншій місцевості, влаштовуються на роботу.

Поважними причинами, які перешкоджають військовослужбовцю з'явитися вчасно на службу, є об'єктивні фактори, визначені в посвідченні про відрядження. Це може включати розпорядження старших начальників про продовження строку відрядження або хворобу, яка позбавила його можливості своєчасно повернутися з відрядження.

Крім того, поважними причинами нез'явлення вчасно на службу є:

- 1) смерть або тяжка хвороба членів сім'ї військовослужбовця;
- 2) затримання правоохоронними органами у зв'язку з обставинами, не пов'язаними з незаконним перебуванням військовослужбовця поза межами військової частини або місця служби;
- 3) непередбачена зупинка руху транспорту.

Обстановка та «слідова картина» самовільного залишення військової частини чи місця несення служби. Обстановка та спосіб вчинення кримінального правопорушення тісно взаємопов'язані, а криміналістична характеристика окремого виду кримінального правопорушення повинна містити типові дані про обстановку таких кримінальних правопорушень, яка сприяє реалізації задуманого або, навпаки, перешкоджає його здійсненню, а також про типові дії правопорушників із подолання несприятливих умов.

Обстановка, тісно пов'язана з усіма компонентами злочинної діяльності, діє на них і, своєю чергою, змінюється під їх впливом. Знання обстановки кримінального правопорушення або деяких її елементів дає слідчому змогу висувати версії щодо особи правопорушника, механізму кримінального правопорушення, його місця, часу, цілей і мотивів. У криміналістичній характеристиці відображаються типові ознаки обстановки відповідної категорії кримінальних правопорушень, які мають методичне значення. Найчастіше це дані про типові просторово-часові умови таких кримінальних правопорушень, матеріальну обстановку місця події, обставини, за яких діє правопорушник.

До структури обстановки кримінального правопорушення включають такі елементи:

- часову характеристику події кримінального правопорушення;
- просторову характеристику (місце підготовки, місце вчинення, місце приховування кримінального правопорушення та його наслідків, маршрути пересування правопорушників);
- матеріальну обстановку місць підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення (якщо вони не збігалися);
- погодні й інші природно-кліматичні умови;
- поведінку учасників події, що впливає на характер і результат дій правопорушника;
- умови загального характеру, на фоні яких відбувається злочинна подія;
- обставини, що сприяють чи перешкоджають підготовці, вчиненню та приховуванню кримінального правопорушення.

Обстановка і «слідова картина» самовільного залишення військової частини або місця служби передбачає необхідність визначення питання місця проходження військової служби.

Відповідно до статті 131 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», військовослужбовці, які

проходять строкову військову службу та військовослужбовці, призначені на військову службу під час мобілізації, на особливий період, курсанти військових навчальних закладів, крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях, розміщуються в казармах, а ті, що проходять військову службу за контрактом, – у службових жилих приміщеннях.

За відсутності службового жилого приміщення військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, можуть розміщуватись у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – у сімейних гуртожитках. Військовослужбовці-жінки розміщуються в окремих службових жилих приміщеннях.

Місцем самовільного залишення під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, може бути не лише територія військової частини чи окремого підрозділу, але й місце служби, тобто виконання завдань чи службових обов'язків поза межами військової частини.

Не менш важливою складовою у розумінні «місце вчинення кримінального правопорушення» є також окремі малолюдні (потайні) місця, зручні для подолання огорож, перешкод при залишенні та поверненні до військової частини.

«Слідова картина» самовільного залишення військової частини також розглядається у тісній взаємодії зі способом вчинення:

по-перше, активні способи:

- наявність у винної особи попередньо викрадених засобів (цивільного одягу);

- відомості щодо контакту за допомогою засобів зв'язку із родичами, знайомими, запитів у пошукових системах щодо вивчення маршруту та умов пересування;

- очевидці вільного проходження через КПП;

- ідеальні та матеріальні сліди подолання огорожі через заздалегідь підготовлений лаз або пролом, залишення частини шляхом переховування у транспортному засобі, який на законних підставах залишає межі військової частини або місця служби;

по-друге, пасивний спосіб: задокументований (у рапортах командирів, матеріалах службових перевірок, журналах присутніх тощо) факт відсутності військовослужбовця.

Слідчі версії. З нашого боку, спочатку розглянемо різні можливі варіанти відсутності розшукуваного військовослужбовця за місцем служби в умовах ведення бойових дій або військового конфлікту.

У період бойових дій версіювання зумовлено особливостями слідчої ситуації, такими як інформаційне середовище, у якому відбувається розслідування військового злочину, а також конкретні обставини й умови розслідування. Слідча ситуація може передбачати різні аспекти роботи слідчого.

В умовах бойових дій або військового конфлікту версіювання повинно враховувати реальні причини та обставини, за яких військовослужбовець може бути відсутній у військовій частині чи за місцем служби.

По-перше, відсутність військовослужбовця може бути обумовлена його загибеллю під час бою, від випадкової кулі, мінометно-артилерійського обстрілу чи бомбардування. Також доцільно розглядати можливість залишення трупа військовослужбовця на полі бою під час відступу військ, якого потім поховали противник чи місцеві цивільні особи.

По-друге, відсутність військовослужбовця може бути обумовлена його пораненням, контузією та евакуацією з поля бою. Наприклад, він може потрапити в непритомний стан і бути доставлений до медико-санітарних служб інших військових частин або лікуватися в цивільних медичних закладах чи у цивільних осіб.

По-третє, відсутність військовослужбовця у військовій частині може бути обумовлена його потраплянням під час бою або відступу до іншої військової частини або партизанського табору.

По-четверте, військовослужбовець перебуває у полоні.

По-п'яте, військовослужбовець відстав від свого підрозділу під час заходів пов'язаних із передислокацією.

По-шосте, військовослужбовець вчинив перехід у тил або на територію, захоплену ворогом.

По-сьоме, військовослужбовець зрадив Батьківщину та перейшов на бік ворога.

І останній варіант – це військовослужбовець самовільно без відома покинув розташування військової частини та перебуває поза її межами. Таке його перебування може бути у різному місці (вдома, в родичів, у друзів, і в будь-якому іншому місці).

Ці обставини важливо враховувати під час розслідування відсутності військовослужбовця.

1.3. ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

До основних завдань, що стоять перед військовим командуванням, органами прокуратури, Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, при виявленні факту самовільного залишення військової частини на початку досудового розслідування за цим фактом належать:

- організація активного, своєчасного розшуку і затримання військовослужбовця, який самовільно залишив територію військової частини, підрозділу;

- визначення тривалості і місця перебування військовослужбовця поза розташуванням військової частини;

- встановлення характеру його занять у цей час (чи не здійснював він, користуючись безконтрольністю, яких-небудь інших правопорушень);

- встановлення всіх причин самовільного залишення військовослужбовцем військової частини, підрозділу;

- вживання попереджувальних заходів щодо запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби іншими.

Ці завдання, своєю чергою, доповнюються такими обставинами:

- а) коли і за яких обставин військовослужбовець самовільно, без дозволу командира (начальника) залишив військову частину або місце служби чи своєчасно не повернувся у військову частину з відрадження, відпустки тощо:

- виконання яких службових обов'язків він перервав самовільним залишенням військової частини.

- чи не здійснив винний самовільне залишення військової частини під час воєнного стану або в бойовій обстановці.

- чи не пішов він із військової частини зі зброєю чи боєприпасами. Остання обставина суттєво впливає на організацію і методику проведення розшуку та затримання винного;

- б) де, коли, за яких обставин його було затримано:

- чи вчиняв він будь-які дії, що свідчать про його наміри добровільного повернення;

- упродовж якого часу військовослужбовець був відсутній у військовій частині і не виконував своїх обов'язків;

в) де був, з ким проводив час і чим займався поза військовою частиною військовослужбовець. Чи не здійснював він за цей період, користуючись безконтрольністю, яких-небудь інших протиправних дій;

г) з яким умислом військовослужбовець без дозволу залишив військову частину або місце служби, якими були його наміри щодо тривалості свого незаконного перебування поза військовою частиною;

д) яку мету мав військовослужбовець, що залишив військову частину, якими мотивами керувався. Чи мав на меті зовсім ухилитися від військової служби і зовсім не повертатися до місця служби, чи його відсутність у військовій частині носила тимчасовий характер;

е) як характеризується військовослужбовець, який самовільно залишив військову частину: його ставлення до виконання своїх службових обов'язків, дисциплінованість, наявність стягнень і заохочень, їх характер. Чи не були ці стягнення в подальшому зняті;

є) причини самовільного залишення військової частини чи не своєчасна явка до місця служби, чи є вони поважними;

ж) обставини, які впливають на ступінь і характер відповідальності;

з) які настали суспільно небезпечні наслідки в результаті самовільного залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем;

и) причини й умови, що сприяли здійсненню самовільного залишення військової частини або місця служби.

1.4. ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

У криміналістичній методиці традиційно вивчають особливості початкового етапу розслідування певних видів кримінальних правопорушень через визначення їх типових тактичних ситуацій та основних завдань розслідування, які відповідають цим ситуаціям. Такий підхід називається ситуаційним і передбачає розробку методичних і тактичних рекомендацій на основі інформаційно-ситуаційного оцінювання стану розслідування. Він також включає

виділення типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування, та визначають стратегічні та організаційно-тактичні завдання. Мета цього підходу – розробити специфічні тактичні і технічні засоби та прийоми для проведення відповідних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій у розслідуванні конкретних категорій кримінальних правопорушень.

Переважна кількість досудових розслідувань починалися у слідчих ситуаціях, загальною рисою яких є наявність у слідчого від самого їх початку даних про осіб, які самовільно залишили військову частину:

1) самовільне залишення, в якому встановлено його спосіб, однак відсутні відомості про місцезнаходження підозрюваного;

2) самовільне залишення з дефіцитом інформації про співучасників кримінального правопорушення (є інформація про місцезнаходження особи, яка ухиляється, та спосіб вчинення кримінального правопорушення, що свідчить про наявність співучасників, проте останніх не встановлено);

3) ймовірне самовільне залишення військової частини (є інформація про місцезнаходження особи, яка залишила військову частину, та спосіб вчинення кримінального правопорушення, а також наявні відомості про можливі обставини, що виключають злочинність діяння, звільняють від кримінальної відповідальності чи покарання);

4) військовослужбовця, який вчинив кримінальне правопорушення затримано;

5) місцезнаходження військовослужбовця невідоме, однак є інформація, що вказує на:

– дезертирство (військовослужбовець, залишаючи розташування військової частини або місце служби, мав намір зовсім ухилитися від несення обов’язків з військової служби і не повертатися у військову частину);

– самовільне залишення військової частини або місця служби (військовослужбовець має намір через деякий час повернутися до місця служби, в підрозділ);

6) безвісне зникнення військовослужбовця (не достатньо інформації для того, щоб констатувати дезертирство чи самовільне залишення служби, а також визначитися чи живий військовослужбовець, якого розшукують, чи він загинув за невідомих обставин).

У зазначених слідчих ситуаціях окреслюються такі завдання та визначаються такі типові версії:

1) у ситуації самовільного залишення основним завданням є встановлення місця перебування особи, яка знаходиться в певному укритті, а до типових версій належать такі:

- військовозобов'язаний переховується за місцем проживання (за допомогою близьких осіб або родичів);

- знаходиться в укриттях, наданих близькими особами або родичами (останні можуть бути обізнані про факт ухилення або не знати про вчинення кримінального правопорушення);

- переховується від правоохоронних органів без сторонньої допомоги (наприклад, шляхом орендування житла);

2) у ситуації залишення військової частини з дефіцитом інформації про співучасників кримінального правопорушення основним завданням розслідування стає встановлення таких осіб. Досягненню цієї мети сприяє аналіз способу вчинення окремого кримінального правопорушення, оскільки він дає можливість слідчому логічно визначити сферу, в якій можна виявити пособників особи, яка ухиляється. Висуваються типові версії, які виникають залежно від сутності способу вчинення кримінального правопорушення, про те, хто може бути співучасниками;

3) у ситуації ймовірного залишення завданням розслідування є встановлення відомостей про обставини, що виключають злочинність діяння, звільняють від кримінальної відповідальності чи покарання;

4) у ситуації, коли військовослужбовця, який вчинив кримінальне правопорушення, затримано, правопорушник перебуває у військовій частині або на гауптвахті, основні зусилля спрямовуються на уточнення часу його самовільного перебування за межами військової частини і цілі, які він переслідував, залишаючи військову частину чи місце служби. Залежно від тривалості перебування поза межами військової частини і перших пояснень військовослужбовця особам, що його затримали чи першими побачили після повернення до військової частини, найбільш поширеними типовими версіями в цій ситуації будуть версії про те, що військовослужбовець: здійснив дисциплінарний проступок; вчинив самовільне залишення військової частини або місця служби; вчинив дезертирство;

5) у ситуації, коли місцезнаходження військовослужбовця невідоме, типовими версіями на цьому етапі розслідування можуть бути такі:

по-перше, про механізм події, що сталася: військовослужбовець вчинив самовільне залишення військової частини, місця служби, дезертирував;

по-друге, припущення про місце ймовірного перебування військовослужбовця: затриманий поліцією; перебуває в лікарні, шпиталі, в районі дислокації своєї військової частини; військовослужбовець за межами дислокації військової частини, переховується в лісі, в горах, проживає у батьків, родичів, знайомих за попередньою роботою, навчанням, в осіб, із якими випадково познайомився в дорозі; працює у віддалених районах, у т.ч. за фіктивними документами, чи за кордоном; переховується у важкодоступній місцевості тощо;

б) ситуація безвісного зникнення військовослужбовця є найбільш проблемною у зв'язку із дефіцитом вихідної інформації. Особливо гострою вона вбачається в умовах збройного конфлікту на території безпосередніх бойових дій.

Характерною особливістю розшукової роботи в цій слідчій ситуації є одночасна перевірка версій, пов'язаних із розшуком не лише самого військовослужбовця, але і його трупа, доки припущення про його загибель повністю не відпадуть.

На початковому етапі розслідування самовільного залишення військової частини проводиться комплекс невідкладних слідчих (розшукових) дій.

Відтак **допиту** на початковому етапі розслідування підлягають:

- особи, які першими встановили відсутність військовослужбовця (командир підрозділу, добовий наряд, товариші по службі);

- представники командування, офіцери виховної та психологічної служби, лікарі військової частини, які володіють інформацією про фізичний стан підозрюваного, особливості психіки, його звички, схильності, захоплення;

- спеціалісти щодо з'ясування обставин, зафіксованих за їх участі під час проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Метою допитів цих осіб, зокрема, є з'ясування обставин зникнення з військової частини: час, місце, спосіб, ставлення розшукуваного до служби, настрої, висловлювання про плани на майбутнє, його зв'язки родинного і дружнього характеру; у що був одягнений; що узяв і чого не взяв із собою з речового майна, чи не вчинив до залишення військової частини іншого правопорушення.

Необхідно враховувати високий ступінь толерантності у ставленні військовослужбовців до самовільних залишень військової частини, наявність традицій нестатутних взаємовідносин, усталеної кругової поруки і конформізму у військових колективах та типового для командирів прагнення приховувати злочини серед підлеглих.

Крім того, військовослужбовці, особливо строкової і контрактної служби, молодші офіцери побоюються різноманітних форм помсти за співпрацю зі слідством, що обумовлює необхідність не допустити їх випадкової зустрічі у приміщенні, де проводиться слідча дія, з вищим командуванням, товаришами по службі чи родичами підозрюваного;

– особи, з якими військовослужбовець зустрічався, самовільно залишивши військову частину або місце служби; ті, хто випадково бачив його поза військовою частиною; родичі, близькі, знайомі, у яких військовослужбовець міг ховатися і яким міг розповідати про свої справжні наміри щодо військової служби; друзі чи земляки, які проходять службу в інших підрозділах чи військових частинах, або друзі, які вже звільнені в запас, з приводу його можливого місцеперебування.

Найбільш типовими можуть бути питання, пов'язані з: усебічною характеристикою його особи; доцільності призначення судово-психіатричної (наркологічної) експертизи; якщо розшукуваний відвідував своїх родичів чи знайомих, чим пояснив своє перебування поза військовою частиною, у який одяг був вбраний, які мав при собі речі та які речі залишив на зберігання, що розповідав про свої наміри, куди та з ким попрямував після цієї зустрічі; чи має розшукуваний військовослужбовець мобільний телефон, його номер; яка адреса його електронної пошти та інші засоби зв'язку.

Через цю категорію свідків рекомендується позитивно впливати на прийняття розшукуваним рішення з'явитися з визнанням провини. Такий тактичний прийом можна використовувати під час допитів, у бесідах, наприклад, з батьками, які негативно оцінюють вчинок свого сина, що самовільно залишив військову частину. Аналогічний стан психічного напруження можуть мати близькі родичі, які знають, де він переховується, і сприяють цьому, що інколи проявляється в доказах їхньої поведінки.

На цю обставину необхідно звертати увагу, викриваючи їх у брехні і спонукаючи до правдивих показань. За певних умов слідчої ситуації ці особи можуть більше, ніж інші свідки, сприяти у з'ясуванні об'єктивних обставин події, наприклад, коли військовослужбовець змушений був переховуватись за межами частини через неправомірні дії інших військовослужбовців.

Обшук на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проводиться за місцем проживання, реєстрації, роботи особи, яка ухиляється, у житлових та нежитлових приміщеннях,

що знаходяться у веденні її родичів і близьких осіб. У цих місцях можна виявити предмети і документи, що вказують не тільки на укриття розшукуваного (листи, фотокартки тощо), але і на його винуватість у вчиненні кримінально правопорушення. У момент проведення обшуку приміщень розшукувані можуть переховуватися в льохах, підвалах, колодязях, тому досліджувати подібні об'єкти необхідно більш ретельно. Оскільки відшукування особи, яка ухиляється, завжди проходить в умовах конфліктної ситуації, до участі в обшуку необхідно долучати працівників оперативних підрозділів.

Тимчасовий доступ до речей і документів, передбачений главою 15 КПК, є надзвичайно важливою складовою початкового етапу розслідування, водночас, має ряд суттєвих особливостей, зокрема передбачених ст. 162, ч. 6 ст. 163 КПК України.

За умов слідчої ситуації, ускладненої військовими маневрами, передислокацією (перевезенням) військових підрозділів, отриманню криміналістично важливої інформації сприятиме витребування та вивчення військової документації, у якій відповідно до часу та місця фіксуються конкретні дані та особливості внутрішньої служби під час перевезення військ. Такими документами можуть бути військові перевізні документи, маршрутний лист, відомість наряду варті, затверджений табель постів, інструкція начальника варті та, за необхідності, інші документи, які оформлюються відповідно до вимог ст. 223, 379 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України. Інформація про особовий склад, його перебування та особливості несення служби сприятиме визначенню свідків-очевидців, а також осіб, які своїми діями або бездіяльністю могли посприяти підозрюваному у вчиненні злочину.

Таким чином, сукупність перелічених процесуальних дій у початковий період досудового розслідування призводить до того, що розшукуваного буде виявлено і затримано або слідча ситуація, яка виникла, покаже, що місцевий розшук вичерпав себе і необхідно оголосити розшук підозрюваного в межах держави. Цей вид розшуку оголошується згідно з вимогами ст. 281 КПК, переважно під час подальшого розслідування і, на відміну від місцевого розшуку, провадиться доти, доки підозрюваного (обвинуваченого) не буде затримано.

Логічним завершенням комплексу заходів, що утворюють процесуальні дії початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням військової

частини, є встановлення місцезнаходження розшукуваного та проведення його затримання.

Складовими планування затримання є: вивчення особи розшукуваного, ознайомлення з місцем його проведення, визначення строків та часу; формування, інструктаж оперативної групи, розподіл ролей учасників; підбір технічних і транспортних засобів, екіпіровки; вирішення питань про використання спеціальних знань, експертних висновків і рекомендацій; визначення способів і засобів проникнення безпосередньо до місця переховування підозрюваного; планування конкретних дій кожного окремого учасника затримання, можливих змін ситуації.

Суттєвими особливостями характеризується затримання розшукуваного військовослужбовця в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. За таких обставин стає більш вірогідним припущення про наявність у підозрюваного зброї, боєприпасів, а також і можливість здійснення збройного опору. Тому особливостями планування затримання таких підозрюваних є: встановлення наявності у розшукуваного конкретних видів зброї; з'ясування, наскільки військовослужбовець уміє користуватись певним озброєнням чи спецзасобами; з'ясування питань щодо фізичної та спеціальної підготовки розшукуваного, володіння ним прийомами рукопашного бою; наявності у розшукуваного транспортного засобу та унеможливлення скористатися ним; вивчення місцевості, де переховується розшукуваний, з'ясування шляхів та можливостей прихованого підходу правоохоронців до місця затримання, а також можливої втечі підозрюваного; обачлива евакуація сусідів, за необхідності – й мешканців навколишніх будинків; виставлення групи спостереження та забезпечення її ефективними засобами зв'язку і маскування; виставлення оточення навколо місця переховування розшукуваного з метою недопущення до місця затримання сторонніх осіб або транспортних засобів; визначення системи озброєння членів слідчо-оперативної групи, індивідуального захисту, екіпіровки відповідно до можливого опору та рівня його небезпеки. З огляду на рівень небезпеки слідчої ситуації для життя та здоров'я учасників затримання, необхідно забезпечити й присутність у районі оперативних дій медичного працівника, а за необхідності і бригади швидкої допомоги.

Затримання повинно бути несподіваним для розшукуваних, а виконувати його необхідно так, аби максимально обмежувати їхні дії. Цьому сприяє затримання з двох боків, блокуючи руки, зокрема з використанням спеціальних засобів.

1.5. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПОДАЛЬШОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

На цьому етапі проводиться велика частина слідчої роботи зі збирання, оцінки і використання доказів для вирішення всіх завдань розслідування і встановлення в повному обсязі обставин кримінального правопорушення окремої особи чи групи осіб, тобто швидкого та повного проведення досудового розслідування.

На подальшому етапі розслідування переважно застосовується традиційний інструментарій слідчого, передбачений главами 15, 20 КПК: допит (зокрема одночасний допит двох раніше допитаних осіб), огляд, освідування особи, обшук чи тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий експеримент, проведення експертиз.

У кримінальних правопорушеннях цієї категорії здійснюються такі слідчі (розшукові) дії:

1) після затримання військовослужбовця, який залишав територію військової частини або місця служби:

- *особистий обшук* підозрюваного з метою виявлення і вилучення зброї, документів та інших предметів, що мають значення у справі. Увага звертається на особисті документи, записні книжки, проїзні квитки, наявність стільникового телефону, грошових коштів та інших матеріальних цінностей, наркотичних речовин. Знайдені під час обшуку документи детально оглядають на предмет виявлення в них різних виправлень, підчисток. За умови виникнення сумнівів в оригінальності документа, він підлягає експертному дослідженню. Для уточнення питань направляють запити до відповідних установ, організацій, посадовим і службовим особам, які видали знайдений під час обшуку документ;

- *огляд* обмундирування, під час якого особливу увагу звертають на зміни, які побічно можуть свідчити про те, що затриманий виношував намір зовсім ухилитися від несення обов'язків з військової служби (знешкодження воїнських знаків розрізнення, погонів, петлиць, воїнських штампів, перероблення деяких предметів обмундирування), а також на сліди інших злочинів (кров, виділення людського організму тощо). Також огляду підлягає листування, в тому числі за допомогою електронних пристроїв, у соціальних мережах.

Слід вивчити та доєднати цю інформацію до кримінального провадження. Важливе доказове значення має факт підроблення військовослужбовцем записів у власному військовому квитку про вже нібито проведене звільнення в запас. У такому випадку можливо признати та провести експертизу документів, згідно з висновком якої встановити час і механізм підробки;

– *допит підозрюваного*, під час якого з'ясовуються такі питання: конкретизуються його анкетні дані, а також родичів і знайомих, адреси їхнього проживання; етапи проходження служби, де дислокуються військові частини, прізвища командирів і товаришів по службі; коли і з якою метою залишив військову частину; де перебував і з ким проводив час; кому допитуваний розповідав про свій намір покинути частину; у кого він взяв необхідні йому гроші і цивільний одяг; хто бачив, як він залишив місце служби, яким саме транспортом він користувався; через які населені пункти проїздив; на які кошти існував; як до нього потрапили ті чи інші предмети, одяг, гроші; де залишив військове обмундирування; чим займався поза військовою частиною або місцем служби, які подальші наміри мав; з ким ділився своїми планами щодо незаконного залишення військової частини; хто бачив його за межами військової частини та у момент самовільного залишення (повернення) розташування; чи звертався по медичну допомогу, чи оформляв відповідні документи; чи мав намір повернутися у військову частину і що може підтвердити його реальний намір продовжувати військову службу; за яких обставин і як опинився на місці затримання; коли, де і за яких обставин був затриманий; у разі спеціального рецидиву – детальний допит про кожний епізод з уточненням часу залишення і повернення до військової частини. Слід з'ясувати, чи не мав підозрюваний наміру взагалі ухилитися від військової служби. Для висновку про наявність у підозрюваного такого наміру недостатньо одержати його зізнання у тому, що він не бажав перебувати на військовій службі та не збирався повертатися до місця її проходження, це повинно бути підтверджено й іншими доказами;

– *допити свідків*: осіб, які знайшли і взяли участь у затриманні військовослужбовця (з'ясовуються обставини затримання та поведінка при цьому розшукуваного); осіб, у яких було затримано військовослужбовця (коли і звідки до них приїхав затриманий, як пояснив своє прибуття, що говорив про мету свого приїзду і подальші плани); командирів, товаришів по службі та родичів із метою перевірки

інформації про наміри підозрюваного взагалі ухилитися від військової служби. Після затримання військовослужбовця працівниками правоохоронних органів, військовим патрулем або іншими представниками влади потрібно з'ясувати, чи не чинив він опору, а також чи зізнався у своїй причетності до військової служби. Необхідно перевірити, чи не намагався підозрюваний влаштуватися на роботу як цивільна особа, одержати закордонний паспорт або інші документи для цивільного способу життя. На практиці траплялося, що військовослужбовець, який залишив військову частину, після одруження обирає прізвище дружини. Сукупно з іншими доказами це свідчить про намір особи приховати своє минуле, зокрема й порушення ним військової присяги. Спроби військовослужбовця працевлаштуватися або одержати шляхом обману «цивільні» документи можливо підтвердити довідками з відповідних установ;

– *одночасний допит двох раніше допитаних осіб* на подальшому етапі розслідування військових злочинів, пов'язаних із ухиленням від служби, проводиться у третині кримінальних проваджень. В умовах складної конфліктної слідчої ситуації необхідно з'ясувати вольові якості допитуваних осіб, особливий контраст яких, через конформність у військовому середовищі, може спровокувати її загострення. Під час спілкування з такими особами до допиту необхідно їх заспокоїти, роз'яснити мету, завдання та порядок проведення слідчої (розшукової) дії, складнощі, які можуть виникнути. Слідчому доцільно запевнити військовослужбовця у своїй підтримці, гарантувати особисту безпеку на випадок будь-яких погроз та інших форм неправомірного впливу з боку іншого допитуваного. Перші запитання доцільно ставити саме тій особі, яка, на особисте переконання слідчого, дає правдиві показання;

– *слідчий експеримент*, також може проводитися лише у цій категорії кримінальних проваджень, дозволяє перевірити чи уточнити можливість підозрюваним за певних умов вчиняти певні дії, зокрема долати конкретні перешкоди, проникати певним способом на охоронувану територію або в інші приміщення, тримати при собі зброю, спеціальні засоби, переносити інші речі, чинити фізичний опір або насилля, за певний час подолати конкретну відстань тощо. З метою максимального наближення до умов певних дій військовослужбовця для забезпечення безпеки учасників слідчої (розшукової) дії доцільно використовувати макети певної зброї. Водночас, в умовах окремих експериментальних дій виключне значення матиме використання

саме оригіналів конкретного виду зброї, яка має визначену вагу, розміри й інші параметри. За таких обставин безпеку учасників слідчого експерименту може бути забезпечено шляхом використання аналогічної навчальної зброї або приведення бойової зброї у стан, коли використання її за призначенням стає неможливим (зняття окремих механізмів, деталей). Доцільним є залучення до участі в слідчому експерименті спеціалістів серед офіцерів, фахівців стрілецького озброєння, бронетанкової, автомобільної техніки, інженерного, вибухотехнічного обладнання, хімічної служби, а також відеофіксації.

ВИСНОВКИ

Основними компонентами розслідування самовільного залишення військової частини чи місця несення служби є:

по-перше, криміналістичний критерій способу вчинення, оскільки у побудові міжвидової методики розслідування кримінальних правопорушень самовільне залишення є системоутворювальним елементом;

по-друге, кримінально-правові, тому що визначення родового об'єкта автоматично вказує на специфіку суб'єктів досліджуваного кримінального правопорушення;

по-третє, кримінально-процесуальний критерій, адже обов'язок розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії покладено на слідчих органів Державного бюро розслідувань. Така специфіка підслідності обумовлює суттєві особливості організації їх розслідування, передусім у питаннях взаємодії та координації всіх органів як між собою так і з відповідними підрозділами Збройних Сил України (територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, військового правопорядку, військовими частинами).

У характеристиці осіб, якими вчиняються самовільне залишення військової частини чи місця несення служби, окрім традиційних для криміналістики біологічних, соціальних та психологічних складових, суттєвим є правовий аспект, що на основі норм чинного кримінального права, законодавства про військовий обов'язок і військову службу, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, альтернативну (невійськову) службу, закріплює питання: визначення категорій, що підпадають (або не підпадають) під поняття «військовослужбо-

вель», «призовник», «військовозобов'язаний», «резервіст»; осіб, щодо яких є рішення комісій у справах альтернативної служби; які не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за ухилення від призову на строкову військову службу; не підлягають призову на військову службу під час мобілізації; підлягають виключенню з військового обліку тощо.

З точки зору інтересів криміналістичного дослідження, дотримуючись загальності способів учинення, а також визнаючи, що під час самовільного залишення військової частини або місця служби винна особа, хоча і не на завжди, а лише на певний час, однак все ж таки намагається виключити себе зі сфери військово-службових відносин, указаний злочин, як і дезертирство, необхідно віднести до групи військових злочинів, пов'язаних з ухиленням від служби.

Типовими способами вчинення військових злочинів, пов'язаних з ухиленням від служби, є:

1) активні – самовільне залишення військовослужбовцем території військової частини або місця служби (із попередньою крадіжкою необхідних засобів, налагодженням зв'язку із родичами, знайомими, вивченням маршруту та умов пересування; вільний прохід через КПП, подолання огорожі через заздалегідь підготовлений лаз або пролом, сховавшись у транспортному засобі, який на законних підставах залишає межі військової частини або місця служби; у випадку дезертирства – маскуванню свого становища військовослужбовця придбанням підроблених документів або цивільного одягу, нелегальне проживання під чужим прізвищем тощо); нез'явлення вчасно без поважних причин на службу (виготовлення фіктивних документів для виправдання самовільної відсутності, внесення фіктивної інформації в облікову документацію військової частини, закладів охорони здоров'я); симуляція хвороби (соматична чи психічна); самокалічення (умисне штучне ушкодження будь-якого органу або тканини тіла, порушення функції якогось органу, викликання певного захворювання або загострення наявної хвороби); підробка документів (з метою отримання звільнення від несення обов'язків); інший обман (зокрема, під приводом нібито релігійних переконань), а також, по-друге, пасивний – відмова від несення військової служби.

Способам ухилення від військової служби відповідають такі сліди вчинення злочину: самовільне залишення військовослужбовцем території військової частини або місця служби: наявність у винної особи попередньо викрадених засобів (зокрема, цивільного одягу),

відомості щодо протоколів з'єднання засобами стільникового зв'язку із родичами, знайомими, запити у пошукових системах щодо маршруту та умов пересування; свідки вільного проходження через КПП; ідеальні та матеріальні сліди різних способів залишення військової частини або місця служби; дезертирство: наявність документів чи цивільного одягу для маскуванню свого становища військовослужбовця під час нелегального проживання; нез'явлення вчасно без поважних причин на службу: фіктивні документи для виправдання самовільної відсутності; облікова документація військової частини чи закладів охорони здоров'я із внесеною неправдивою інформацією;

2) пасивний спосіб: задокументований факт відмови від несення військової служби.

Основними підходами до вдосконалення організації розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії є здійснення відповідних заходів на організаційно-управлінському та організаційно-тактичному рівнях.

На організаційно-управлінському рівні суттєві особливості існують в організації розслідування розглядуваних кримінальних правопорушень, передусім у питаннях взаємодії зацікавлених органів та підрозділів, у таких основних напрямках. Резерви вдосконалення цієї роботи існують за рахунок:

1) закріплення для підрозділів ювенальної превенції Національної поліції в Законі України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та в інструкції з організації роботи зазначених підрозділів функції їх участі у комісіях центрів комплектування та соціальної підтримки з питань приписки;

2) віднесення до компетенції дільничних офіцерів поліції, підрозділів ювенальної превенції або підрозділів карного розшуку у відповідних положеннях про зазначені служби Національної поліції функції за зверненням органів місцевого самоврядування і районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки здійснення розшуку, затримання і доставляння до останніх громадян, які ухиляються від виконання військового обов'язку, що передбачено Порядком організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних;

3) надання безпосереднього доступу до Єдиного державного реєстру військовозобов'язаних уповноваженим підрозділам Національної поліції через Єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ, у тому числі засобами інформаційно-телекомуні-

каційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»;

по-друге, взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами Національної поліції та Збройних сил України під час розслідування військових злочинів, що може бути удосконалена за рахунок створення Військової поліції із наданням їй організуючої функції та компетенції здійснення функцій досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності;

по-третє, координація та організація належного процесуального керівництва у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із ухиленням від військової служби, що повинна здійснюватися спеціалізованими прокуратурами у військовій та оборонній сферах, укомплектованими військовослужбовцями, тобто військовою прокуратурою. Низку підзаконних нормативно-правових актів необхідно увідповіднити із сучасною системою органів прокуратури:

1) наказ «Про особливості діяльності військових прокуратур» – щодо сучасної структури спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері, та здійснення їх прокурорами процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо ухилення від призову на військову службу за призовом осіб офіцерського складу;

2) наказ «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» із визначенням такого пріоритету у роботі спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері як координація роботи у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із ухиленням від військової служби.

На організаційно-тактичному рівні основним аспектом є питання формування переліку обставин, що підлягають встановленню у цих кримінальних провадженнях. Поряд з основними обставинами, передбаченими ст. 91 КПК, вони також повинні бути доповнені такими обставинами, що сприяють розв'язанню кваліфікаційних завдань у провадженнях досліджуваної категорії:

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ганова Г., Туркот М. Особливості досудового розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. 2(54). С. 109–122.

2. Головка М. Б. Особливості розслідування ухилення від військової служби шляхом самокалічення. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2018. № 1. С. 41–46.

3. Зайцев М. Інституціональні та компетентнісні аспекти формування військової поліції. *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції / упорядники : Пилипчук В. Г., Коваль В. П., Богуцький П. П., Беланюк М. В., Дорогих С. О., Доронін І. М., Радзівєвська О. Г. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2019. С. 129–137.

4. Комісарчук Р. В. Особливості розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.) / редкол. : Г. О. Ульянова (голова ред.), В. М. Дрьомін, Є. Л. Стрельцов та ін. ; НУ «ОЮА». Одеса : Юридична література, 2018. С. 345–350.

5. Медведева І. М. Відповідальність за ухилення від військової служби. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 269–275.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури : Закон України від 19 вересня 2019 року № 113-IX / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. Положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців : затверджені указом Президента України від 7 листопада 2001 року № 1053/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. 30 листопада. Ст. 2039.

8. Положення про корабельну службу у Військово-морських силах Збройних сил України : наказ Міністра оборони України від 25.11.2003 р. № 415, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17.12.2003 р. за № 1170/8491. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1170-03>

9. Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12 грудня 1991 року № 1975-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12> (дата звернення: 27.04.2021).

10. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

11. Про Військову поліцію : проект Закону України від 21.01.2015 № 1805. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53648

12. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 березня 2002 року № 3099-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14/print>

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 12.02.2015 № 186-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

14. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини : Закон України від 12.02.2015 року 194-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

15. Про встановлення порядку і організації проведення загальнодержавних комплексних оперативно-профілактичних операцій : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 листопада 2005 р. № 1040.

16. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

17. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 551-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>

18. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 (в редакції від 28.05.2020 № 420). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#n14>.

19. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17/print>

20. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

21. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратура України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

22. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

23. Про затвердження переліку поважних причин неприбуття чи несвоечасного прибуття військовозобов'язаного до військового комісаріату для призову на збори : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2010-%D0%BF#Text>

24. Про затвердження Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією» : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної податкової служби України, Міністерства оборони України, Державної митної служби України, Державної прикордонної служби України, Державної пенітенціарної служба України від 26.04.2012 № 43/375/166/353/284/241/290/256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0043900-12>

25. Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 11.06.2015 № 687. URL: <http://parusconsultant.com/?doc=09SMS64CD2>

26. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» : Наказ МВС України від 03.08.2017 № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17>

27. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : Наказ МВС України від 20.05.2020 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20/print>

28. Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2002 р. № 352. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

29. Про затвердження порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України щодо обміну інформацією з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційних систем органів внутрішніх справ : Наказ ГПУ та МВС України від 17 листопада 2012 № 115 / 1046.

30. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора від 28.03.2019 № 51. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id=94102

31. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 921. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

32. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

33. Про звільнення в запас військовослужбовців строкової служби, строки проведення чергових призовів та чергові призови громадян України на строкову військову службу у 2020 році : Указ Президента України від

16 січня 2020 року № 13/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/132020-31825>

34. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції : наказ Генерального прокурора від 16.01.2013 № 1/1гн. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id=94102

35. Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

36. Про Національну поліцію : Закон України від 02. 07. 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

37. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 № 837/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019>

38. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

39. Про окремі питання забезпечення початку роботи спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері (на правах обласних прокуратур) : наказ Офісу Генерального прокурора від 05.02.2020 № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0066905-20>

40. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 27.04.2021).

41. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80/print>

42. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність : наказ Генерального прокурора від 03.12.2012 № 4/1 гн. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&j=rec&id=94102

43. Про основні засади організації роботи в органах прокуратури України : наказ Генерального прокурора від 07.08.2020 № 365. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id=94102

44. Про особливості діяльності військових прокуратур : наказ Генерального прокурора 29.08.2014 № 12гн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

45. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008>

46. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VTTT / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 27.04.2021).

47. Про Прокуратуру : Закон України від 14. 10. 2014 р. № 1697-VTT. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.04.2021).

48. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 06.06.2016 № 240/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#Text>

49. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/121202137661>

50. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року» : Указ Президента України від 22 березня 2017 року № 73/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/2017>

51. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

52. Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції / упорядники : Пилипчук В. Г., Коваль В. П., Богуцький П. П., Беланюк М. В., Дорогих С. О., Доронін І. М., Радзієвська О. Г. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2019. 358 с.

53. Тищенко Ю. В. Використання нетрадиційних методів криміналістичної техніки при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від проходження військової служби. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 205–210.

54. Тищенко Ю. В. Криміналістична класифікація як основа характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від військової служби. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 1 (volume 3). С. 103–108.

55. Тищенко Ю. В. Наукова розробленість методики розслідування злочинів, пов'язаних з ухиленням від проходження військової служби. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 172–174.

56. Тищенко Ю. В. Способи вчинення злочинів, пов'язаних з ухиленням від військової служби. *Правові новели*. 2020. Вип. 10. Том 2. С. 126–133.

КОЛЕКТИВ АВТОРІВ

- Балобанова Д. О.*** професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 ІПФПНП ЛьвДУВС, доктор юридичних наук, професор
- Дейнека Н. С.*** старший слідчий в ОВС Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому
- Кунтій А. І.*** старший слідчий в ОВС Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому, кандидат юридичних наук, доцент
- Хитра А. Я.*** завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП ЛьвДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗСЛІДУВАННЯ
САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

Методичні рекомендації

Редагування *Андріана Кузьмич-Походенко*

Макетування *Андріана Кузьмич-Походенко*

Друк *Андрій Радченко*

Підписано до друку 29.08.2024.

Тираж 100 прим. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 3,12. Зам. № 78-24.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.